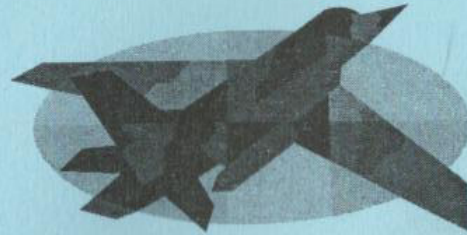

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

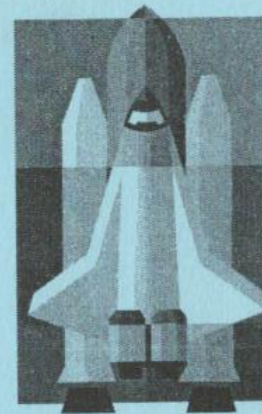

МАТЕРІАЛИ

III Всеукраїнської науково-практичної конференції

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПСИХОЛОГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ**

19-20 лютого 2008 р.

Київ 2008

УДК: 009 (082)

Актуальні проблеми психології діяльності в особливих умовах: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції 19-20 лютого 2008 р. / за заг. ред. О.В.Петренка, О.М.Ічанської. – К.: НАУ, 2008. – 144 с.

Містить матеріали доповідей щорічної науково-практичної конференції з проблем психології діяльності в особливих умовах.

Організаційний комітет

Голова оргкомітету:

В.П. Харченко, д-р тех.н., проф., проректор з наукової роботи
Національного авіаційного університету

Заступник голови оргкомітету:

О.В. Петренко, к.психол.н., доц., завідувач кафедри
авіаційної психології, заступник директора з наукової роботи
Гуманітарного інституту НАУ

Члени оргкомітету:

проф. Л.Ф. Бурлачук
доц. Т.В. Вашека
доц. О.М. Долгова
ст. викл. В.В.Злагодух
доц. О.М. Ічанська
проф. Г.В.Ложкін

проф. О.Р. Малхазов
доц. О.М. Назарук
доц. Л.В. Помиткіна
доц. О.В. Сечейко
проф. В.О. Татенко
доц. С.М. Хоружий

Секретаріат конференції

В.В.Злагодух (голова секретаріату)
Е.І.Кологривова
О.В.Івачевська

*Рекомендовано до друку вченою радою Гуманітарного
інституту НАУ (Протокол №4 від 14 лютого 2008 р.)*

© Національний авіаційний
університет, 2008

Тетяна Вашека
к. психол. н., м. Київ

Емоційне вигоряння студентів-психологів в процесі навчання

Синдром вигоряння відносять до феноменів особистісної деформації. Він розвивається у людей, які в силу своєї професійної діяльності багато спілкуються з іншими людьми, причому від якості спілкування часто залежить ефективність їх діяльності. Тому синдром вигоряння часто розглядають як реакцію на стреси в міжособистісній комунікації. Найчастіше він розвивається у лікарів, вчителів, психіатрів, медичних сестер, соціальних працівників, практикуючих психологів, психотерапевтів. Проте розвиток вигоряння не обмежується професійною сферою, а торкається різних ситуацій буття людини. Виникає питання, чи може сформуватися синдром емоційного вигоряння в студентів під час навчання. З одного боку, присутні такі складові навчальної діяльності, що можуть викликати вигоряння: ситуації соціального порівняння чи оцінки, переживання несправедливості, незадоволеність роботою (тобто навчанням), завищені очікування стосовно майбутньої професії, складність міжособистісної комунікації, яка підвищується в умовах впровадження кредитно-модульної системи та зростання конкуренції в академічних групах. З іншого боку студенти-психологи ще не займаються професійною діяльністю, а отже особливості професії психолога не мають впливу на формування вигоряння.

В нашому дослідженні ми спробували встановити, чи формується синдром емоційного вигоряння в студентів в процесі навчання, прослідкувати залежність емоційного вигоряння від особливостей мотиваційної, смислової та комунікативної сфери студентів. Дослідження проводилось на 60 студентах-психологах 4 курсу під час досить напруженого передсесійного періоду, коли студенти тривалий час працювали над виконанням лабораторних робіт та написанням курсової роботи. Для дослідження мотиваційної сфери було використано методики діагностики особистості на мотивацію до уникання Т.Елерса; проективна методика ТАТ Х.Хекхаузена; методика вимірювання мотивів

учбової діяльності Алексеевої М.І. Ступінь сформованості емоційного вигорання вимірювався методикою діагностики рівня емоційного вигорання Бойко В.В. Також з метою діагностики особливостей ставлення до життя, самооцінки та ступеню контрольованості життя застосовувались тест О.Леонтьєва Смыслжиттєвих орієнтацій, методика С.А.Будассі та методика діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж.Роттера. Для встановлення особливостей міжособистісної комунікації ми використали тест Т.Лірі, та методику діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки К.Томаса.

Отримані результати дозволяють зробити наступні висновки: фаза напруження сформована у 8% досліджуваних, у 16% знаходиться в стадії формування; фаза резистентності сформована у 22%, в стадії формування – у 52%, фаза виснаження сформована у 13% студентів, в стадії формування – 27%. Можна стверджувати, що в процесі навчальної діяльності у студентів-психологів формується емоційне вигорання, причому у дуже значного відсотку респондентів.

Тестування методикою Х.Хекхаузена показало, що у осіб, які побоюються невдач, а не сподіваються на успіх в діяльності, швидше виникає емоційне вигорання в цілому, а особливо – фаза резистентності. Показник *мотивація до уникання невдач* методики Т.Елєрса позитивно корелює з фазою виснаження методики В.В.Бойко, що підтверджує результати, отримані за проективною методикою Х.Хекхаузена. Кореляційний аналіз даних методики Алексеевої М.І. та тесту В.В.Бойко дозволяють зробити висновок, що на процес емоційного вигорання в процесі учбової діяльності мають вплив такі мотиви, як комунікативні, практичні та професійно значимі та утилітарні. Серед них найбільш впливовим виявився *комунікативний мотив*. Виявляється, що чим менше задоволення студенти отримують від спілкування, тим швидше настає фаза напруження і емоційне вигорання в цілому. Також впливає на розвиток фази напруження відсутність чи низька вираженість практичних та професійно значимих мотивів. Якщо студент розчарувався в майбутній професії або й не мав професійної мотивації при вступі до університету, він набагато швидше вигорає, ніж студенти, зацікавлені в опануванні професією

психолога, ті, що планують надалі працювати в цій галузі. Зворотний зв'язок між фазою напруження та утилітарними мотивами вказує на залежність між емоційним вигоранням та розумінням студентами важливості освіти для подальшої кар'єри та працевлаштування. Мотив отримати диплом про вищу освіту зараз є одним з домінуючих для сучасного студентства, часто не важливо, яку саме освіту, в якій галузі. На жаль, ні пізнавальні мотиви, ні мотиви самовиховання не захищають від емоційного вигорання.

Кореляційний аналіз результатів, отриманих за методиками В.Бойко та тестом смысложиттєвих орієнтацій О.Леонтьєва дозволяє зробити висновок, що у емоційно вигоряючих студентів показники задоволеності своїм життям, його осмисленість значно нижчі, ніж у тих, хто не проявляє ознак емоційного вигорання. Емоційне вигорання розвивається у тих студентів, хто не задоволений теперішнім моментом життя (*процес життя*), в тому числі і навчанням у вузі, а також досягненим (*результат*), тобто осмислюючи минуле не бачить позитивних моментів або ж зосереджується на негативному досвіді. Менше на розвиток емоційного вигорання впливає усвідомлення своєї ролі в житті та можливості ним керувати, хоча значимі зв'язки виявились і між цими змінними. Якщо звернутися до методики С.А.Будассі, що вимірює самооцінку досліджуваних, її результати підтверджують наявність значимих зв'язків між емоційним вигоранням та самооцінкою: чим нижчою є самооцінка, тим більш виражене емоційне вигорання.

При порівнянні локусу контролю та рівня емоційного вигорання з'ясувалось, що саме екстернальність спричиняє емоційне вигорання, а не інтернальність, як було показано в ряді досліджень. Серед показників методики Дж.Роттера найбільше впливають на емоційне вигорання низька інтернальність в галузі виробничих відносин (що для студентів є навчанням), а також низька інтернальність в галузі міжособистісних стосунків та невдач. Тобто, екстернальність, а отже здатність знаходити причини невдач зовні, перекидати відповідальність на оточуючих як в навчанні, так і в міжособистісних стосунках, значно посилює емоційне вигорання.

Серед типів поведінки в конфліктних ситуаціях (методика К.Томаса) зворотній зв'язок виявився між емоційним вигоранням та стратегією співробітництва: чим менше виражена ця стратегія, тим швидше розвивається вигорання. В навчальній діяльності постійно виникають ситуації, які потребують поступок, певної кооперації та врахування інтересів один одного. Невміння знайти альтернативу, яка б повністю задовольняла обидві сторони, приводить до вигорання студентів. Методика Т.Лірі не виявила чинників емоційного вигорання, окрім одного – агресивність, яка має прямий зв'язок з сумарним показником за методикою В.Бойко. Це свідчить про те, що детермінантами емоційного вигорання є швидше глибинні смисложиттєві, мотиваційні, особистісні змінні, а не стратегії міжособистісної взаємодії чи конфліктність.

Марія Весна
м. Київ

Особливості професійної підготовки та діяльності екстремальних перемовників

Події останніх років, що відбувалися в США, Росії, Югославії, Іспанії, Узбекистані та інших країнах світу, наштовхують нас на висновки, що етнічні й конфесійні конфлікти все частіше супроводжуються крайніми проявами екстремізму. Зростаюче число жертв насильства, нездатність держав зупинити терор сприяють соціальній напруженості та нестабільності. В свою чергу це визначає зростаючий ризик політичних криз аж до розпаду держав, виникнення соціального хаосу, а в подальшому – знищення сучасної цивілізації. Всі вищенаведені фактори вказують на необхідність розробки заходів попередження й ослаблення проявів терористичних акцій. Увага політиків, соціологів, психологів, фахівців силових структур усе частіше звертається до такого способу дій щодо тероризму, як перемовини.

Потреба у фахівцях з проведення перемовин, спроможних